

Kehf Sûresi 39-40. Ayetleri Bağlamında Mâşâallah Kavramı ve Kültürümüzdeki Yeri

- In The Context of Verses 39-40 of Surah Qahf Mashaallah Concept and Its Place In Our Culture -

Hasan Fehmi ULUS*

Atf/Citation: Ulus, Hasan Fehmi. "Kehf Sûresi 39-40. Ayetleri Bağlamında Mâşâallah Kavramı ve Kültürümüzdeki Yeri [In The Context of Verses 39-40 of Surah Qahf Mashaallah Concept and Its Place In Our Culture]". *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Journal of Düzce University Faculty of Theology]* 4/2 (Güz 2020): 113-127.

Öz

Bir hayat kitabı olan Kur'an-ı Kerim'den kültürümüze geçmiş ve yerleşmiş pek çok kelime ve ifade vardır. Bu kelime ve ifade kalıplarından biri de günlük konuşmalarda sıkça kullanılan *mâşâallah* kavramıdır. Makalemizde bu kelimeyi ele alıyor ve bütün yönleriyle incelemeye çalışıyoruz. Kur'an kaynaklı bir lafız olan mâşâallah ifadesi asıl itibarıyla ilâhî iradeyi ifade ve sembolize eder. Kültürümüze ve dilimize yerleşme sebebi de bu olmalıdır. Çünkü Müslümanların sözde ve eylemde ilâhî irade ve kudreti hesaba katma ve hatta en başa alma mecburiyetleri vardır. Kur'an-ı Kerim'de buna dair pek çok ayetin bulunduğunu biliyoruz. Nitekim çalışma konumuzun eksenini oluşturan *mâşâallah* içerikli ayette bu husus açık bir şekilde görülecektir. Bu anlam çerçevesiyle kültürümüzde yerini alan mâşâallah ifadesinin, zaman içinde farklı bir mana ve kullanım alanı zenginliği kazandığı görülür. Çalışmamızda üzerinde durulan bir husus da yazıda ve telaffuzda kavramın Kur'an'daki aslına uygunluğuna özen gösterilmesi meselesidir. Zira bu hususta toplum fertlerinin birbirinden tevâris ettiği yanlış yazım ve telaffuz alışkanlıkları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mâşâallah, Kur'an, Hadîs, Kültür, Toplum.

Abstract

There are many words and concepts that have passed from the Qur'an, which is a book of life, to our culture. In our article, we consider this concept and try to examine all its aspects. The concept of MashaAllah, which is a word originating from the Qur'an, essentially expresses and symbolizes the divine will. This should be the reason why it settled in our culture and language too. Because Muslims have the obligation to take into account Divine Will and power in the speech and action. We know that there are many verses about this in the Qur'an. As a matter of fact, this issue will be clearly seen in the verse with Mashallah content, which forms the axis of our study topic. It is seen that the concept of MashaAllah, which takes its place in our culture with this frame work of meaning, has acquired a different meaning and richness of use over time. One topic of our study focuses on the question of paying attention to the originality of the concept in the Qur'an in writing and pronunciation. Because the word Mashallah has undergone a change in pronunciation in the colloquial language and has caused a change in meaning. Our goal is to provide an accurate understanding.

Keywords: Tafsir, MashaAllah, Qur'an, Hadith, Culture, Society.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi [Assistant Professor, Kırklareli University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language And Rhetoric], hasanfehmiulus@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9329-2393.

Giriş

İslâm inancını benimsemiş bir toplum, sosyal hayatında bu inancın getirdiği kültürel değerleri bir ibadet zevkiyle yaşamaya ve sürdürmeye çalışır. Büyük ölçüde kaynağını Kur'ân-ı Kerîm'den alan bu değerlerden biri de günlük konuşmalarda sıkça kullanılan *Mâşâallah* (ما شاء الله) ifadesidir. Makalemizde bu ifadenin kültürümüzdeki yerini ele alırken, öncelikle menşeyini, kelime ve cümle analiziyle birlikte anlam çerçevesini incelemeye çalışacağız.

Kur'ân-ı Kerîm'in bir hayat kitabı olduğu dikkate alındığında, ondan dilimize geçen ve belli kalıplar halinde kültürümüze yerleşen kelime ve ifadelerin çok yönlü mânâlar içermesi tabîi olmalıdır. Ne var ki, yakın tarihimizde Latin harflerine geçişle birlikte yaşanan süreçte Kur'ân temelli kelime ve ifadelerin yazım ve telaffuzunda, Arapça oluşlarından dolayı kısmî güçlüklerle karşılaşıldığı ve buna bağlı lafız ve anlam bozulmalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Makalemizde, kaynaklara inerek bu detaylara açıklamalar getirmeye çalışacağız.

Kur'ân-ı Kerîm'de ibadet yükümlülükleri belirlenip düzenlenirken, sosyal hayatın her alanını içine alan ilkelere de yer verilir ve bunlara uyulması emredilir. Bu ilkelerin, iman ve uygulama şartı bakımından Allah'a kulluk kapsamında değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Asırlara yayılmış İslâmî bir hayat geçmişi olan toplumumuzda, Kur'ân referanslı diğer bazı ifadeler gibi *Mâşâallah* ifadesinin de fertlerin dilinde etkin bir yer edindiği görülür. Allah'a kulluk şuurundan kaynaklanan bu hassasiyetin, uygulamalı örneklerle dökülmüş hali, günlük ilişkilerde olduğu kadar sanatta, kültür ve edebiyatta da kendini gösterir. Nitekim cumhuriyet öncesi ve sonrası yakın tarih edebiyatımız mahsûllerinde *Mâşâallah* (ما شاء الله) ifadesinin sıkça yer aldığı ve bu geleneğin günümüzde de devam ettiği, özellikle hat sanatımızda birbirinden güzel örneklerle yer aldığı bilinir.

Çalışmamıza başlarken yaptığımız kaynak taramasında "Mâşâallah" ifadesiyle ilgili, "İstanbul'da Osmanlı Dönemi Mimarî Eserlerinde Bulunan Mâşallah İbareli Kitabeler" başlıklı kısa bir makaleden başka yararlanabileceğimiz bir araştırmaya rastlayamadık. O sebeple, bu çalışmada söz konusu araştırma dâhil, tefsir, hadis, lügat ve ansiklopedi maddeleri gibi kaynaklardan yararlanmaya gayret ettik. Ayet meallerini değişik meallerden istifade ile oluşturmakla birlikte en çok yararlandığımız bir kaynağa kaynakçada yer vermeyi uygun bulduk.

1. Mâşâallah (ما شاء الله)

1.1. Semantik Tahlil:

Asıl itibarıyla ilâhî irâdeye teslimiyet ifadesi olan bu Arapça terkipte; mâ (ما) "O şey ki," mânâsında ism-i mevsûl, ş-y-e kökünden gelen ve diledi mânâsındaki şâe (شاء) fiili mâzi-müfred-

müzekker gâib, Allâh (الله) lafza-i celâli de fâildir.¹ Cümlelerin asıl telaffuzu ve yazılışı: (ما شاء الله) “mâ-şâe-Allah-u” şeklinde iken, Arapçadaki yaygın kullanım gereği ve bir hemze-i vasıl olan lafza-i celâlin hemzesinin düşmesi neticesinde “mâşâallah” olarak telaffuz ediliyor. Zeccâc’ın (ö. 311/924) mâşâallah (ما شاء الله) cümlesi hakkındaki tahliline,² Zemahşerî (ö. 538/1144) biraz daha açıklık getirerek şunları söyler: “Buradaki mâ (ما) mahzûf mübtedânın haberi olup, mahallen merfûdur. Buna göre cümle: (الأمر ما شاء الله) Olan şey Allah’ın dilediğidir, takdirindedir. Yahut mâ (ما) şart edatı olup, cevabı hazfedilmiştir. Buna göre cümle: (أي شيء شاء الله كان) “Allah ne dilemişse o olmuştur” takdirindedir.³ Mâşâallah (شاء الله) (ما) terkiibindeki şâe (شاء) fiili ş-y-e (شيء) kökünden gelir ve şâe fiilinin mastarı olan (شيء) kelimesi isim olarak alındığında çoğulu eşyâ (أشياء) olur.⁴ İsfahânî’ye (ö. 425/1034) göre, şey (شيء), bilinebilen ve kendisinden haber verilebilene denir. Kelâm bilginlerine göre, bu kelime hem Allah, hem başkası için kullanıldığında müşterek anlamlı bir isim olur, var olanı da olmayanı da kapsar.⁵ “Şâe” fiilinin (شيء - شيئاً) den başka bir masdarı da meşîet (مشيئة) kelimesidir. Zebîdî (ö. 1205/1791), “Meşîet (مشيئة) irâde (إرادة) demektir; kelimelerinin çoğunluğu aralarında fark görmese de sözlükte meşîet ‘var etme’, irade ise ‘istemek’ anlamına gelir.”⁶ der.

Şâe (شاء) fiili Kur’ân-ı Kerîm’de türevleriyle birlikte 236 yerde geçer.⁷ Fiilin daha ziyade Allah’a nispetle geçtiği, bir kısmının da insana isnad edildiği görülür. Fiilin Allah’a nispet edilen hali bütün yaratılmışlarla ilgilidir. Şâe fiili, ayrıca hidayet, dalalet, rahmet, azap, cennet, cehennem gibi konulardaki ayetlerde yer almaktadır.

1.2. Sözlük Anlamı

¹ İsfahânî, *Müfredât-ü elfâzi'l-Kur’ân*, Râgıb el-İsfahânî, thk. Safvân Adnan Davûdî (Dimaşk: Dâru’l-kalem-Beyrut: ed-Dâru’ş-Şâmiye 1430/2009) 471.

² Ebû İshak İbrahim b. es-Seriy ez-Zeccâc, *Me’ânî'l-Kur’ân ve i’râbuhû*, thk. Dr. Abdulcelîl Abduh Şelebî (Beyrut: Âlemü’l-kütüb, 1988), 3/288.

³ Ebu’l-Kâsım Cârullâh Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki’t-Tenzîl ve ‘uyûni’l-ekâvil*, thk. Halil Me’mun Şîyhâ (Beyrut: 2009), 2/620; bk. Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ’, *Me’ânî'l-Kur’ân* (Beyrut: Âlemü’l-kütüb, 1983), 2/144-145; Zeccâc, *Me’ânî'l-Kur’ân ve i’râbuhû*, 3/288

⁴ el-Halîl Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü’l-Ayn*, thk. Abdulhamîd Hendâvî (Beyrut: Dâru’l-kütübü’l-ilmîyye, 1424/2003), 2/368.

⁵ İsfahânî, *Müfredât-ü elfâzi'l-Kur’ân*, 471; bk. Allâme Ali b. Muhammed es-Seyyidü’s-seriy el-Cürçânî, *Mu’cemü’t-Ta’rifât*, thk. Muhammed Sîddîk el-Mînşâvî (Kahire: Dâru’l-fazîle li’n-neşr, ts.), 111; bk. Cemaeddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, *Lisânu’l-Arab* (Beyrut: Dâr Sâdır, ts.), 1/103.

⁶ Muhammed Murtaza el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs*, thk. Ali Hilâlî (Kuveyt: 2004), 1/292.

⁷ Muhammed Fuâd Abdalbâkî, *el-Mu’cemu’l-müfehres li elfâzi’l-Kur’ânî’l-Kerîm* (Beyrut: Dâr-u ihyâi’t-Türâsî’l-Arabî, ts.), 25-26.

Arapça bir terkip olan ما شاء الله cümlesindeki şâe (شاء) fiili, ş-y-e (ش - ي - ء) kökünden gelmekte ve sözlüklerde, dengi olan ve “istedi” anlamına gelen erâde (أراد) fiili ile karşılanması ile terkiye, Allah ne dilemiş, ne istemişse o olmuştur anlamı verilmiştir.⁸ Netice itibarıyla sözlüklerde ve tefsirlerde mâşâallah (ما شاء الله) terkiбинin bu anlam çerçevesinde yer aldığı görülür.

1.3. Türkçe Sözlüklerdeki Tanımı:

İfadenin Türkçe’de, kullanıldığı yere ve duruma göre farklılık gösteren mânâları vardır:

a. (ما شاء الله) Mâşâallah, “Allah’ın istediği şey, Allah ne isterse” demektir. Bu cümlenin aslı şöyledir: “Mâşâallah-u kâne (ما شاء الله كان) Allah’ın istediği şey olur.”

Takdir etmek, beğenmek, övmek ve nazardan korunmak için kullanılır: “Mâşâallah, ne terbiyeli çocuk! Mâşâallah, ne güzel bina!”

İltifat için bir şahıs veya birşey görüldüğü zaman kullanılır: “Mâşâallah, buyurun! Mâşâallah, siz burada mısınız? Mâşâallah, çayırılar yeşillenmiş!”

Üzerinde (ما شاء الله) ibâresi yazılı takılarda kullanılır.⁹

b. (ما شاء الله) Mâşâallah, “Allah’ın istediği olur.” anlamında kullanılır.

“Ne güzel! Allah nazardan saklasın” gibi beğenme duygularını anlatır.

Umulmadık durumlar karşısında şaşkınlık ve sitem belirtmek için söylenir.

Nazar değmemesi için çocukların üzerine iliştirilen ve üstünde mâşâallah yazılı nazarlıklarda kullanılır.

c. (ما شاء الله) Mâşâallah, bir kimsenin veya bir şeyin iyi bir durumu anlatılırken “maşâallahı var” şeklinde söylenir: “Çocuğun bugün maşâallahı var, hiç huysuzluk etmedi.”¹⁰

ç. (ما شاء الله) Mâşâallah, “Allah’ın istediği olur, Allah nazardan saklasın, Allah korusun” gibi anlamlara gelen hayret, dilek, beğenme ve dua cümlesi olarak kullanılır.¹¹

⁸ İsfahânî, *Müfredât-ü elfâzi'l-Kur'ân*, 471; İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, 1/103; Zebîdî, *Tâcu'l-A'rûs*, 1/292.

⁹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî* (İstanbul: Tıpkı bs. Çağrı Yayınları, 1978), “Mâşâallah”, 1257.

¹⁰ Eren, Hasan vd., “Mâşallah” *Türkçe Sözlük-2 K-Z*. (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1988), 994.

¹¹ Serinsu, Ahmet Nedim vd., “Mâşallah”, *Dinî Terimler Sözlüğü* (Ankara: MEB Yayınları, 2009), 224.

d. (ما شاء الله) Mâşâallah, “Allah dileyince her şey olur” anlamına gelir. “Allah’ın dilediği olur, dilemediği olmaz” anlamındaki hadis-i şerife işaret etmektedir.¹²

(ما شاء الله) Mâşâallah ifadesinin Arapça ve Türkçe sözlüklerde aynı mânâda tanımlandığını görüyoruz. Türkçe sözlüklerde kullanım alanları ve şekilleriyle ilgili verilen bilgiler de birbirinden farklı değildir.

Bu ifade şu anlamlarda da kullanılmıştır: “Görenler mâşâallah desin.” “Mâşâallah çalışkan çocuk.” “Mâşallahı var.” “Mâşallah, tebrik ederim.” “Kırk bir kere mâşallah.” “Mâşallah deyin, nazar değmesin.”

Sözlükler, (ما شاء الله) Mâşâallah ifadesinin tanımında, “olan ve olacak olan her şeyin ilâhî irade ve kudrete bağlı ve O’nun eseri olduğu” mânâsında birleşmektedir. Halk dilindeki “Allah’ın dediği olur” deyimini de (ما شاء الله) Mâşâallah ifadesinin sözlüklerdeki tarifine uygun düşmektedir.

2. Kehf Sûresi 39-40 Ayetleri; sebep-i nüzûlü ve Bağlamındaki Diğer Ayetler

2.1. Mâşâallah (ما شاء الله) İfadesinin Yer Aldığı Ayet:

Kehf sûresinde, çalışma konumuz olan *mâşâallah* ifadesini içeren âyet dâhil, on üç âyette biri mü’min, diğeri kâfir iki kişi arasında geçen bir kıssa yer alır. Müfessirler çoğunluk itibarıyla bu âyetlerde anlatılanların yaşanmış bir kıssa olduğu ve bu kişilerin kardeş oldukları görüşünde birleşirken, yer verdikleri farklı içerikteki rivayetlerde kardeşlerin farklı isimlerle anıldığı görülür. Kâfir kardeşin, mü’min kardeşine göz alıcı bahçesini gezdirirken, sahip olduğu her şeyin kendi eseri olduğu yolunda sözler sarf etmesi üzerine mü’min kardeş, “Keşke bahçene girdiğinde; mâşâallah, yani olan her şey Allah’ın dilemesiyle olmuştur, güç kuvvet yalnız Allah’ındır, deseydin!”¹³ diyerek onu ilâhî irade ve kudrete karşı uyarmıştır. Mukâtil b. Süleyman ayeti, “Keşke, sahip olduğum her şey ilâhî iradenin eseridir, benim gücümün kuvvetimin bir hükmü yoktur, deseydin!”¹⁴ şeklinde tefsir eder. Müfessir Kurtubî de bu sözü, ilâhî irade ve kudreti dikkate almayan duruşa karşı güçlü bir tepki ve kınama olarak yorumlar.¹⁵ Çalışmamızın eksenini oluşturan bu ayetten ayrıca, konumuz olan ما شاء الله

¹² Ebû Dâvûd, “Edeb”, 101; bk. M. Kâmil Yaşaroğlu, “Mâşallah” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/104.

¹³ (ولولا إذ دخلت جنتك قلت ما شاء الله لا قوة إلا بالله) , el-Kehf, 18/39, *Kur’ân-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş–Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Kehf, 18/39.

¹⁴ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-u Mukâtil b. Süleyman*, thk. Dr. Abdullah Mahmud Şahâta. Beyrut: Dâru’t-Târîhi’l-Arabî, 1423/2002), 2/583-586.

¹⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Zekeriyâ el-Kurtubî, *el-Câmi’u li Ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesü’r-Risâle, 2006), 13/269-270.

Mâşâallah ifadesinin asıl itibariyle *mâşâallah lâ kuvvete illâ billâh* (ما شاء الله لا قوة إلا بالله) şeklinde telaffuz edilmesi gerektiğini anlıyoruz.

2.1.2. Ayetlerin Nüzul Sebebi:

Ayetlerde anlatılanların yaşanmış bir kıssa mı, yoksa temsilî bir kıssa mı olduğu hususunda müfessirler farklı görüşler beyan etmiştir. Beydâvî, Ebussuûd ve Şevkânî gibi bazı müfessirler, kıssanın başlangıç ayetinin ilk cümlesi olan; “Onlara misal olarak şu iki adamı anlat.”¹⁶ ifadesinden hareketle anlatılanların sadece temsilî bir kıssa olduğunu belirtirken, aşağıda örneklendireceğimiz şekilde bazı müfessirler, ayetlerde geçenlerin dışında muhtelif rivayetlere yer vererek yaşanmış bir kıssa olduğunu ifade etmişlerdir.

Ayetlerin nüzul sebebiyle ilgili müfessir görüşlerini araştırmamız nispetinde şöyle gruplandırabiliriz:

a) Ayetlerde anlatılanları önceki ayetlerde anlatılanlarla ilişkilendirerek temsilî bir kıssa olduğunu değerlendiren Taberî ve İbn Kesîr gibi müfessirlere göre, Mekkeli müşriklerin, Hz. Peygamberden fakir tabakayı yanından kovmasını istemeleri, ancak bu durumda meclisine katılabileceklerini bildirmeleri üzerine, onlara cevap niteliğindeki bu ayetler nazil olmuştur.¹⁷

b) Mukâtil b. Süleyman ve Zemaşerî gibi müfessirler, kıssada geçenlerin İsrailoğulları'ndan iki kardeş arasında yaşandığını, ders alınması için ayetlerin nazil olduğunu ifade ederler.¹⁸

c) Kurtubî ve İbn Âşûr gibi müfessirlere göre, Mekke'deki Benî Mahzûm dan bu kıssanın kahramanı iki kardeş hakkında nazil olmuştur.¹⁹ Ayetlerin nüzul sebebi ile ilgili farklı görüşlerde öne çıkan hususun, kıssanın ibret tarafı olduğu görülüyor. Ayrıca, bazı müfessirlerin (وقيل نزلت... قال المفسرون) şeklinde başlayan cümlelerle, nüzul sebebine dair farklı rivayetlere de yer verdiğini belirtmeliyiz.²⁰ Yukarıdaki gruplandırma ile âyetlerin nüzul sebebine dair müfessir görüşlerini ana başlıklar altında toplamaya çalıştık.

2.1.3. Kıssanın Yer Aldığı Ayetler

¹⁶ (و ا ضرب لهم مثلا رجلين .) el-Kehf, 18/32.

¹⁷Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b.Cerîr. *el-Câmi'u'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*. Thk. Dr. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî. Kahire 2001, 15/257; İbn Kesîr, İsmail b. Omer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. İhts. Hikmet b. Beşîr b. Yâsîn. Dâr ibni'l-Cevzî, 1431 h. 5/157

¹⁸ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-u Mukâtil b. Süleyman*, thk. Dr. Abdullah Mahmud Şahâta. 2/583; Zemaşerî, *el-Keşşâf an hakâiki't-Tenzil ve 'uyûni'l-ekâvîl*, thk. Halil Me'mun Şîyhâ. 2/620.

¹⁹ Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/269-270; İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnisîyye li'n-neşr, Tunus. 1984. 15/315; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, thk. Esseyyid b. Abdulmaksûd b. Abdurrahîm, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye ts.) 3/305

¹⁹ el-Kehf, 18/32-44.

²⁰ bk. Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/269; Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, thk. Esseyyid b. Abdulmaksûd b. Abdurrahîm, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye ts.) 3/305

İçinde Mâşâallah (ما شاء الله) cümlesinin geçtiği ayet ile birlikte on üç ayetten oluşan kıssada yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ey Peygamberim! Onlara misal olarak şu iki adamı anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekin bitirmiştik. Bağların ikisi de yemişlerini verip hiçbir ürünü eksik bırakmamışlardı. İki bağın arasından bir de ırmak akıtmıştık. Böylece adamın bol ürünü oluyordu. Bu sebeple arkadaşı ile konuşurken ona, “Ben servetçe senden daha zenginim, adamlarım itibariyle de senden daha güçlüyüm” demişti. Böyle bir böbürlenme ile kendine zulmederek başına girdi ve “Bunun yok olacağına asla ihtimal vermem. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum, şayet Rabbimin huzuruna götürülürsem, şüphem yok ki, orada bunun yerine daha iyisini bulurum” dedi. Konuşmakta olduğu arkadaşı ona hitaben, “Sen! Seni topraktan, sonra nutfeden yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah’ı inkâr mı etmekte? Halbuki O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak görmem. Keşke başına girdiğinde, ‘Mâşâallah, bu Allah’ın eseridir, güç yalnız O’nun gücüdür’ deseydin! Eğer mâlca ve evlatça beni kendinden çok güçsüz görüyorsan, ben de Rabbimin, senin bağından daha iyisini bana vereceğini umuyorum. Allah senin başına gökten afetler gönderir de bağ boş, kaygan bir zemin haline gelebilir. Yahut da bağının suyu dibe çekilir ve bir daha onu aramaya bile gücün yetmeyebilir. Derken, adamın ürünleri felaketlerle kuşatıldı. Sahibi çardakları yere çökmüş haldeki bağı uğruna yaptığı masraflardan dolayı çırpınmaya başladı. “Ah, keşke Rabbime hiçbir şeyi ortak görmemiş olsaydım” der. Ona Allah’tan başka yardım edecek yandaşları da yoktu. Kendisi de bu felakete engel olamadı. İşte burada yardım ve dostluk, Hak olan Allah’a mahsustur. Mükâfatı en iyi olan O’dur, en güzel akıbeti veren de yine O’dur.”²¹

Ayetlerde iki kişinin kim oldukları, konuşmaların geçtiği yer-zaman dilimi ve bazı detaylar hâriç, kıssa ana yapısının anlaşılır ölçüde dikkatlere sunulduğu görülüyor. Tefsir kaynaklarında Kur’an kıssaları ile ilgili açıklayıcı mahiyette rivayetlere yer verilirken, âyetlerle birlikte bu rivayetler üzerinden tefsir ve izahların geliştirildiği bilinir. Biz de buradaki kıssa âyetleriyle ilgili klasik ve yakın tarih müfessirlerinden seçtiğimiz bazı tefsir örnekleri vereceğiz.

2.1.4. Kıssa Ayetleriyle İlgili Tefsir Örnekleri

Müfessirlerin bir kısmı kıssayı ilgili ayetlerde geçen haliyle almışlar, sarf-nahiv açıklamaları ve verilmek istenen mesajın özüyle ilgili hadislerin dışında kıssaya dair açıklayıcı başka bir rivayete yer vermemişlerdir. Buna karşılık bir kısmının da kıssanın ayetlerdeki haline zenginlik katacak rivayet ve yorumlara yer verdiği görülür. Bu rivayet ve yorumlardan bazı örnekler vermeyi uygun buluyoruz.

Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767)

Mukâtil b. Süleyman, tefsirinde, kıssanın âyetler dışındaki detayları ile ilgili şunları anlatmıştır: “İsrailoğulları’ndan biri Yemlîha adında mümin, diğeri Furtus adında kâfir iki kardeş, babalarının vefatından sonra 4000 dinar tutarında bir mirasa sahip oldular. Mümin kardeş Yemlîha bu meblağı fakirlere, muhtaç ve yetimlere infak ederken, kâfir kardeşi Furtus bu parayı emlâk, hayvancılık ve bağ bahçe işlerine yatırır. Kazancı arttıkça altın, gümüş gibi başka yatırım alanlarına da yönelir. Mümin kardeş, zayıflamış hali ve yıpranmış kıyafetiyle yardım talebinde bulunmak için kardeşine gitti ve “Ben

²¹ el-Kehf, 18/32-44.

senin kardeşimim” diyerek söze başlamak istedi. Lüks giyimli, iri yapılı, boynu kalın kâfir kardeş Furtus, “Sen benim kardeşimsen, babamızdan miras kalan parayı ne yaptın?” dedi. Yemliha, “Lütufkâr, vefakâr Rabbime kendim ve babam için borç verdim” cevabını verdi. Furtus, “Yani sen, Allah’ın kullarından aldığı borcu geri vereceğine inanıyorsun, öyle mi? Yazık, yazık! Kendini de parayı da mahvetmişsin” diyerek çıkıştı.(...) Aynı günün gecesinde gökten inen bir ateşle yanan bahçede ortalık harabeye döndü ve bahçedeki sular kayboldu.”²²

İlk dönem müfessirlerinden Mukâtil b. Süleyman, tefsirinde sadece bu rivayete yer verir ve ayetlere kısa açıklamalar getirirken, kıssanın anlam bütünlüğü içinde ilâhî irade ve kudrete vurgu yaptığı görülür.

Müfessir Kurtubî (ö. 671/1273)

Kurtubî, tefsirinde ayetler dışındaki kıssayı detaylı olarak anlatır. Biz bunlardan, konunun daha net anlaşılmasına katkı sağlayacak kısımları almayı uygun bulduk. Kurtubî: “Ayetlerde anlatılanlar, aynı suredeki (.. واصبر نفسك)²³ âyeti bağlamında, zenginliği sebebiyle müminlere tepeden bakan ve onlarla aynı mecliste bulunmak istemeyen müşriklerin halini resmeden temsili bir kıssadır” dedikten sonra detaylar konusuna geçer ve şunları söyler: “Kıssadaki iki kişinin isimleri ve kim oldukları hususunda farklı görüşler vardır. Kelbî’nin, Sa’lebî ve Kuşeyrî’ye dayandırdığı rivayete göre bunlar, Mekke’deki Mahzûm oğullarından biri mümin, diğeri kâfir iki kardeşdir. Mümin olan, Ümmü Seleme’nin Peygamberimiz (s.a.s.)’den önceki eşi Ebu Seleme Abdullah b. Abdu’l-esed, diğeri kâfir olan Esved b. Abdu’l-esed’dir. (قال قائل منهم إني كان لي قرين) “İçlerinden biri, benim bir yakınım vardı dedi”²⁴ ayetinde sözü edilen iki kişi de bunlardır. Bu iki kardeşten her birine babalarından 4000 dinar tutarında para miras kaldı. Kardeşlerden mümin olan Ebu Seleme, parasının tamamını Allah yolunda infak edip geriye bir şey bırakmadı. Kâfir olan kardeş Esved ise parasını hızlı bir şekilde yatırıma yönlendirdi ve kısa sürede bağ bahçe sahibi zengin biri oldu. Bir gün, Ebu Seleme’nin kendisinden bir şey istemesi üzerine aralarında, âyetlerde yer alan konuşmalar geçti.

Aynı âyetlerde anlatılanların, Allah’a iman edenlerle etmeyenleri dile getiren temsili bir kıssa olduğu da söylenir. Bazıları da Abdullah b. Abbas’ın sözüne istinaden, küfür tarafında yer alan Uyeyne b. Hısn ve yandaşları ile iman tarafında yer alan Selman, Suhayb ve arkadaşlarının karşılıklı vaziyetlerini resmeden temsili bir kıssa olduğunu söyler. Allah onların hâlini İsrailoğulları’ndan biri Yehûza adında mümin olan iki kardeşin hâline benzetmiştir.”²⁵

Kurtubî tefsirinden yaptığımız bu alıntıda kıssa ile ilgili üç farklı yaklaşım görüyoruz. Kıssa rivayetlerindeki tercihinin Mekke’deki Mahzûm oğullarından iki kardeşle ilgili rivayet olduğu

²² Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-u Mukâtil b. Süleyman*, 2/584-585.

²³ el-Kehf, 18/28

²⁴ es-Sâffât, 37/51.

²⁵ Kurtubî, *el-Câmi’u li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 13/269-270.

anlaşıyor. Kurtubî'nin tefsirinde kıssa ile ilgili başka rivayetlere de yer verildiğini ayrıca belirtmek isteriz.

Şa'râvî (ö. 1419/1998)

Şa'râvî, âyetlerde anlatılanların yaşanmış bir kıssa olduğunu belirterek, Mukâtil b. Süleyman ve Kurtubî tefsirlerindeki farklı rivayetlere yer verir. Ancak, hemen ardından, kıssanın İsrailoğulları'ndan mümin kardeş Yahûza ile inkârcı kardeş Barakus arasında geçtiğini söyleyerek şunları anlatır: "Kardeşlerden her birine vefat eden babalarından 8000 dinar miras kalmıştır. Yahûza, payına düşen paranın tamamını cennet hayatı karşılığında Allah yolunda infak ederken, Barakus parasını tarıma ve oturacağı bir köşke yatırır, evlenir, iki oğlu ve bir kızı olur."²⁶ Şa'râvî, kıssanın yorumu ile ilgili olarak şunları söyler: "Ayet bize ne diyor, neyi gösteriyor? Bir nimet nasıl karşılır, nasıl bir imanla bir nimetin değeri anlaşılır, bunun yolunu gösteriyor ayet. Nimeti, nimet verenden bileceksin. Gelen nimetlerin hiçbirinde kulun belirleyici dahli, üstünlüğü yoktur. Şu bağlar, bahçeler, bostanlar nasıl meyve veriyor? Şu toprak ki, Allah yarattı ve emrine verdi, ekip biçtin, türlü ürünler aldın. Kendi gücün, kuvvetin dahi Allah'a aittir, O'ndandır. Gücün, kuvvetin dahi her an elinden alınabilir ve sen hiçbir şey yapamazsın.(...) Bütün nimetler Allah'ın lütfudur. Şu üzerinde oturduğun koltuğa bak, şimdiki hâle gelinceye kadarki macerasını düşün, incele. Başlangıçta ormanda bir ağaç ve büyümesi, yaşaması için su ayağına geliyor. Sonra elden ele bir dizi usta gayretlerden ve emeklerden geçerek şimdiki vaziyetini alıyor. (...) Bunların tamamı ilâhî kudret ve iradenin eseridir. Dünya nimetlerinden nasıpdar olmuş biri nasıl olur da, (ما شاء الله لا قوة إلا بالله) *mâşâallah lâ kuvvete illâ billah* demez, bunu nasıl düşünmez? (...) Şaşırtıcı olan şu ki, infak sebebiyle elinde dünyalık bir şey kalmayan ve ihtiyaçlı duruma düşen fakir mümin, her şeyi olan kâfirin malvarlığının artması için ona yol gösteriyor, (ما شاء الله لا قوة إلا بالله) *maşâallah lâ kuvvete illâ billah* demesi halinde mevcut nimetlerin devam edeceği ve yenilerinin yolunun açılacağı mesajını veriyor. Çünkü bunu söylemek aynı zamanda rızıklarda artışın da garantisi oluyor. (...) Bütün bunların yanında, ilâhî irade ve kudretin bir anda her şeyi tersyüz edebileceğini de görmüş oluyoruz.²⁷

Kıssa ile ilgili rivayet detaylarının anlaşılması olduğu düşüncesiyle, Şa'râvî tefsirinden kıssa ayetlerinin hikmet yönünü değerlendiren kısmı almayı uygun bulduk. Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasında tedebbür esaslı bu nevi tefsir yöntemlerine ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz. Nitekim Şînkîti (1393/1973) de tefsirinde konunun bu yönüne dikkat çekerek, kıssadaki iki kişinin kimler ve hangi dönem insanları olduklarının, isimlerinin önemli olmadığı, asıl meselenin kıssadan ders çıkarmak olduğu düşüncesini dile getirir.²⁸

3. Mâşâallah (ما شاء الله) İfadesinin Geçtiği Diğer Ayetler

²⁶ Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, *Tefsîrû's-Şa'râvî* (Mısır: Matâbî-u dârî ahbârî'l-yevm, 1991), 14/8901-8902.

²⁷ Şa'râvî, *Tefsîrû's-Şa'râvî*, 14/8911-8912.

²⁸ Muhammedü'l-Emin b. Muhammed eş-Şînkîti, *Eđvâu'l-Beyân fi İğâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân*, vakf-u müesseset-i Süleyman b. Abdilazîz er-Râcihi el-Hayriyye (B.y.: Dâr-u âlemi'l-fevâid, ts), 4/136.

Kur'ân-ı Kerîm'de dört ayrı ayette daha mâşâallah (ما شاء الله) cümlesi geçer. Ayetleri şöylece sıralayabiliriz:

a) "Allah, onların hepsini bir araya topladığı gün, ey cinler topluluğu, siz insanlarla çok uğraştınız, der. Onların insanlardan dostları ise, ey Rabbimiz! Biz birbirimizden yararlandık ve bize verdiğiniz sürenin sonuna ulaştık, derler. Allah buyurur ki: Allah'ın dilediği hâriç olmak üzere, içinde ebedi kalacağınız yer ateştir. Şüphesiz Rabbin hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir."²⁹

Ayetteki (ما شاء الله) mâşâallah terkibi, başına illâ (لَا) istisnâ edatı gelmesiyle "Allah'ın dilediği hariç" mânâsı almıştır. Ayetin mânâ akışına bakıldığında, Allah'ın ateşe girmesini istemediği bir kesimin olduğu anlaşılıyor. Mukatil b. Süleyman ve Kurtubî gibi müfessirlere göre bunlar tevhit ehli yani mümin olan kişilerdir.³⁰

b) "De ki: Ben kendim için, Allah'ın dilediği dışında ne bir fayda elde edebilirim, ne de zarardan kurtulabilirim! Eğer gaybı biliyor olsaydım elbette bol bol fayda elde etmeye çalışırdım, başıma kötülük de gelmezdi. Ben inanan bir kavim için yalnızca uyarıcı ve müjdeleyiciyim."³¹

Bu ayette de mâşâallah cümlesinin başında illâ (لَا) istisna edatı yer alıyor. Müfessirlere göre buradaki mânâ, ancak "Allah'ın verdiği güç nispetinde"³² demek oluyor.

c) "De ki: Allah dilemedikçe ben kendime bile herhangi bir zarar ve fayda vermeye muktedir değilim. Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiğinde ne bir an geri kalır, ne de bir an ileri gidebilirler."³³ Ayetin ikinci ayete benzerliği dolayısıyla aynı izah bu ayet için de geçerlidir.

ç) "Sana okutacağız ve Allah dilemedikçe unutmayacaksın. O, açık olanı da bilir, gizli olanı da."³⁴

Müfessirler, buradaki "illâ mâşâallah/Allah dilemedikçe" cümlesiyle kast edilenin, ilâhî irade ile unutturulanlar veya indirilmesi geciktirilen âyetler yahut da unutturulduktan sonra tekrar hatırlatılan âyetler olduğunu ifade ediyor.³⁵ Görüldüğü gibi, bu âyetlerdeki mâşâallah (ما شاء الله) lafzı, başındaki illâ (لَا) istisna edatı ile *Allah dilemedikçe* veya *Allah'ın dilediği hâriç* mânâsını alıyor.

4. Hadîs-i Şerîflerde Mâşâallah (ما شاء الله)

Enes b. Mâlik'in rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

²⁹ el-En'âm, 6/128

³⁰ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-u Mukâtil b. Süleyman*, 2/584-585; Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/269-270.

³¹ el-A'râf, 7/188.

³² Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, thk. Esseyid b. Abdulsûd b. Abdurrahîm, 2/285; Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 9/407

³³ Yûnus, 10/49.

³⁴ el-A'lâ, 87/6-7.

³⁵ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, thk. Esseyid b. Abdulsûd b. Abdurrahîm, 6/253; Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 22/227-228

(من رأي شيئا يعجبه فقال ما شاء الله لا قوة إلا بالله لم يضره)

"Her kim hoşuna giden bir şey gördüğünde: mâşâallah, lâ kuvvete illâ billâh, derse o şeye zararı dokunmaz."³⁶ Yani, böyle diyerek onu kendi nazarından korumuş olur.

Yine Enes b. Mâlik'in rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

(ما أنعم الله علي عبد من نعمة في أهل أو مال أو ولد فيقول ما شاء الله لا قوة إلا بالله فيري فيه آفة دون الموت)

"Allah bir kimseye aile, mal, evlat verir ve o da, mâşâallah, Allah dilemiş de vermiştir, güç kuvvet yalnız O'nundur, derse onlarla ilgili ölüm dışında bir afet endişesi olmaz."³⁷

Hazreti Peygamber hoş a giden bir şeyin görülmesi halinde, "Mâşâallah lâ kuvvete illâ billâh/Allah'ın dilediği olur, bütün güç ve kudret O'na aittir" denilmesini,³⁸ ayrıca sabah kalkıldığında veya akşam yatmadan önce, "Mâşâallahu kân ve mâlem yeşe' lemyekün/Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz" şeklinde dua edilmesini tavsiye etmiştir.³⁹

Müfessir Kurtubî, tefsirinde ayrıca konunun bu kısmı ile ilgili şunları söyler: "Mâlik b. Enes, herkese, evine girdiğinde mâşâallah demesini tavsiye etmiştir. Hafs b. Meysere, Vehb b. Münebbih'in evinin kapısında (ما شاء الله لا قوة إلا بالله) cümlesinin yazılı olduğunu gördüm, demiştir."⁴⁰

5. Yazım ve Telaffuz Hataları

Kültürümüze yerleşmiş kelime ve ifade kalıplarından biri olan mâşâallah kavramı, görüşme ve konuşmalarda sık aralıklarla tekrarlanır. Ancak, bu yapılırken kavramın doğru kullanılıp kullanılmadığına dikkat edilmediği görülür. Kavramın toplumdaki hatalı yazım ve telaffuzu: "Mâşallah, Maşşallah, Maşallah, Maaşallah" şeklindeki yaygın ifade kalıplarında görülür. Bunun sebebi, Arapça olan lafzın mânâsını bilmemekten ziyade kullananların birbirini taklitte yetinmesi olmalıdır. En yaygın ölçekte kullanılan "Mâşallah" kalıbı ele alındığında; Arapça ve Türkçe'de yeri ve mânâsı bulunmayan, mâşa kelimesi ile Allah lafza-i celâlinden oluşan garip bir izafet terkinin ortaya çıktığı görülür. Bu durumda; "Allah'ın mâşi" gibi hiçbir mânâyâ gelmeyen tutarsız bir terkip ortaya çıkar. Dolayısıyla bu şekildeki yazım ve telaffuzun lafız ve mânâ bakımından mâşâallah'ın yerini alamayacağı açıktır. Bunda, Arapça okuryazar olmamanın, Arapça kelimelerin Latin harfleriyle yazım ve telaffuzunda karşılaşılan zorluğun payı olduğu düşünülebilir.

6. Doğru Yazılış, Doğru Telaffuz

³⁶ Ebubekr Ahmed b. Amr el-Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr*, thk. Âdil Mürşid (el-Medînetü'l-Münevver: Mektebetü'l-ülüm ve'l-hikem, 2005), 13/506-507 (No:7339).

³⁷ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Tarık b. Avadullah (Kahire: Dâru'l-harameyn, ts.), 6/126 (No: 5995).

³⁸ el-Beyhakî, *Şu'abül'l-îmân*, 4/90.

³⁹ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 101; Yaşaroğlu, "Mâşallah", 28/105.

⁴⁰ Kurtubî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 13/280

Mâşâallah ifadesi, Kur'ân kaynaklı bir terkip olması ve ilâhî iradeye teslimiyeti ifade etmesi itibariyle kültürel bir değer olmanın ötesinde farklı bir önemi haizdir. Kıssada yaşananlara bakıldığında yoksulluk problemini anlamada şifre/anahtar hükmünde bir yere sahiptir. Hayatın her safhasında belirleyici bir rolde bulunan bu kavramın yazıda ve telaffuzda aslına uygunluğu esas alınmalıdır. Bu ifade, yukarıda gördüğümüz gibi, Kur'ân-ı Kerîm'de (ما شاء الله) mâşâallah şekliyle yer aldığına göre, yazıda ve telaffuzda doğru kalıbı da bu olmalıdır. Ayrıca, cümlenin âyet-i kerîmede (ما شاء الله لا قوة إلا بالله) mâşâallah lâ kuvvete illâ billâh şeklinde ifade edildiği dikkate alındığında, tam ve en doğru halinin bu olduğu anlaşılmaktadır.

7. Mâşâallah Terkibinin Kullanıldığı Yerler

Terkibin nerelerde ve ne maksatla kullanıldığını, sözlüklerdeki tanımlarına ve sosyal hayattaki seyrine bakarak şöylece sıralayabiliriz:

- a) Beğenme duygularını ifade ederken.
- b) Tebrik ve teşvik sadedinde.
- c) Hoşa gidecek gelişmeler karşısında.
- ç) Kişiyi gıyabında övme ve yüceltme maksadıyla.
- d) Beklenenin tersine gelişmelerde sitem ifadesi olarak.
- e) Sünnet merasimlerinde sünnet olan çocuklar için.
- f) Nazara, göz değmesine engel olma gayesiyle.
- g) Evlerin girişine, arabalara asılmak üzere küçük levha içine nazarlık gayesiyle yazılarak.

Bu geniş kullanım yelpazesi dikkate alındığında, mâşâallah ifadesinin fert ve toplum hayatının her alanında kendine yer edinmiş olduğu görülür.⁴¹

8. Mâşâallah (ما شاء الله) Terkibinin Hat Sanatımız ve Kitabelerdeki Yeri

Hat sanatı ve çini sanatı ustaları, birbirini takip eden devirler boyunca ortaya koydukları birbirinden ilginç ustalık örnekleriyle *maşallah* (ما شاء الله) lafzını mekâna da naksetmişlerdir. Sanat tarihçisi Semavi Eyice, III. Ahmed çeşmesinin sanat ve mimarî özelliklerinden söz ederken: "III. Ahmet Çeşmesi, meydan çeşmelerinin bütün Türk sanatı tarihi içinde ortaya konulmuş en göz kamaştırıcı örneği olmuştur. Çeşmenin Ayasofya'ya bakan esas cephesinde musluğun üstüne bir madalyon halinde mâşallah yazılmıştır."⁴² der.

⁴¹ bk. Şemseddin Sâmî, "Mâşâallah", 1257; Eren vd., "Mâşallah", 994; Serinsu vd., "Mâşallah", 224

⁴² Eyice, Semavi, "Maşallah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/39.

İstanbul'daki Osmanlı dönemi mimarî eserleri üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda maşâallah ibareli kitabelerin câmî, çeşme, imaret, han, kule, kütüphane, ev, nişan taşı ve mezar taşı üzerinde bulunduğu tespit edilmiştir. Câmilerde ise avlu giriş kapısı üzerinde yahut câmînin görünen bir cephesinde yer aldığı gibi, iç mekânda da maşâallah (ما شاء الله) ibareli kitabeler bulunmaktadır.⁴³ Araştırmacı, mâşâallah lafzının ilaveli hallerinden örnekleri fotoğraflayarak numaralandırmış ve tebliğinde buldukları yerleri belirtmiştir. Araştırmacının verdiği bilgilere göre, Lâleli Camii'nde celî sülüs (ما شاء الله تعالى) "Allah'ın dilediği olur", Eyüp Sultan Camii'nin giriş kapılarında (ما شاء الله) "Allah ne dilerse o olur, güç kuvvet yalnız Allah'ındır", Galata Kulesindeki kitabede (يا حفيظ) "Ey koruyan" (ما شاء الله) "Allah'ın dilediği olur", (يا رافع) "Ey yükselten" şeklinde ifade kalıpları bulunmaktadır.⁴⁴

İstanbul'un Asya-Avrupa yakasını birleştiren 15 Temmuz Şehitler Köprüsü'nün Anadolu tarafından girişinde de Emin Barın tarafından kûfî hatla yazılmış bir mâşâallah kitabesinin yer aldığını burada belirtmeliyiz. Bu geleneğin köprü, cami gibi her alandaki diğer mimari eserlerde de devam ettirilmesi kültürel anlamda olduğu kadar imanî hassasiyetin de bir gereği olmalıdır.

Sonuç

Kur'ân referanslı kelime ve kavramlarla iç içe geçmiş bir toplum yapımızın olduğu herkesçe bilinir. Bu kelime ve kavramların kültürümüze ve dilimize geçmesi, fert ve toplum olarak asırlar öncesine dayanan bir İslamî hayat geçmişimizle ilgilidir. Müslümanlar, ibadet yükümlülüklerini yerine getirirken, bir taraftan da kültürüne yerleşmiş kelime ve kavramları sahiplenir, yerinde ve zamanında tekrarlayarak onları canlı tutar. Çalışmamızın konusu *mâşâallah* terkibi de bunlardan biridir.

Toplumda her düşünceden insanın dilinde yer etmiş, sanat ve edebiyatına yerleşmiş bu kavramın kaynağının, doğru ifade şeklinin ve manasının bilinmesini herkes için önemli gördüğümüz için makalemizde bu hususlara açıklık getirmeye çalıştık. Bu ifadenin bir âyet parçası oluşu, olup biteni ilâhî irade ve kudrete bağlaması dolayısıyla aslına uygun telaffuzu ve içeriğinin bilinmesi ayrı bir önem kazanmaktadır. *Mâşâallah* kavramının uygulamada gelenek halini alan ilâve anlamlarda kullanılmasını ayrı bir mana zenginliği olarak değerlendiriyoruz.

Ayet-i kerîmede ifadenin tam şekli *mâşâallah lâ kuvvete illâ billâh* olarak geçtiğine göre, telaffuzda buna özen gösterilmesi gerektiğini anlıyoruz. Ayrıca bina girişlerinde, cami, çeşme, köprü gibi yapılarda, hat ustalarının elinden çıkmış ve dekoratif şekillerde işlenmiş *mâşâallah* yazılı çini panolar bulundurma geleneğinin sürdürülmesi gerektiğine inanıyoruz. Bu, Kur'ân lafzlarıyla bezenmiş kültürümüzün gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlayacağı gibi, görenlere Allah'ı ve O'nun irade ve kudretini hatırlatacağı için ilave bir hizmet değeri taşıyacaktır.

⁴³ Yapar Ünal, Berrin, VI. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri, nşr. Doç. Dr. Osman Kunduracı-Ahmet Aytaç (Konya: Selçuk Üniversitesi, 2016), 1/ 955-959.

⁴⁴ bk. Yapar Ünal, VI. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri, 1/955-959.

Kaynakça

- Abdulgâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemu'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1364/1945.
- Bezzâr, Ebubekr Ahmed b. Amr, *Müsnedü'l-Bezzâr*. Thk. Âdil Mürşid. 20 cilt. el-Medinetü'l-Münevvere: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, 2005.
- Cürcânî, Allâme Ali b. Muhammed es-Seyyidü's-serîy. *Mu'cemü't-Ta'rîfât*. Thk. Muhammed Sıddîk el-Miñşâvî. Kahire: Dâru'l-fazîle li'n-neşr, Ts.
- Eren, Hasan vd. *Türkçe Sözlük. K-Z*. 2 Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1988.
- Eyice, Semavi. "Mâşallah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Ferrâ', Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd. *Me'âni'l-Kur'ân*. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1983.
- Ferâhîdî, el-Halil b. Ahmed. *Kitâbü'l-A'yn*, thk. Abdulhamîd Hendâvî. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l- ilmiyye, 1424/2003.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnisiyye li'n-neşri, 1404/1984.
- İbn Kesîr, İsmail b. Omer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*. İhts. Hikmet b. Beşîr b. Yâsîn. 7 Cilt. Dâr ibni'l-Cevzî, 1431/2010.
- İbn Manzur, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânu'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, Ts.
- İsfahânî, Müfredât-ü elfâzi'l- Kur'ân, er-Râgıb, thk. Safvân Adnan Davûdî, 4. Baskı (Dimaşk: Dâru'l-kalem-Beyrut: ed-Dârü'ş-Şâmiye 1430/2009)
- Kur'ân-ı Kerim Meâli*. Çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Zekeriyâ. *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrut: Muessesetü'r-Risâle, 1427/2006.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, thk. Esseyyid b. Abdulmaksûd b. Abdurrahîm, 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye ts.
- Mukâtil b. Süleyman. *Tefsîr-u Mukâtil b. Süleyman*. thk. Dr. Abdullah Mahmud Şahâta. 5 cilt. Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî, 1423/2002.
- Sâmî, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. nşr. Ahmet Cevdet. İstanbul: Tıpkıbs. Çağrı Yayınları, 1978.
- Serinsu, Ahmet Nedim vd. *Dinî Terimler Sözlüğü*. nşr. Ahmet Nedim Serinsu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2009.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî. *Tefsîrü's-Şa'râvî*. nşr. Ahbâru'l-Yevm kıtâu'l-hâs. 24 Cilt. Mısır: Dâru ahbârî'l-yevm, 1411/1991.
- Şinkîti, Muhammedü'l-Emin b. Muhammed. *Eđvâu'l-Beyân fi îdâhi'l-Kur'âni bi'l-Kur'ân*. 9 Cilt. B.y.: Dâruâlemi'l-fevâid, 2. Basım, 1400/1979.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-evsâf*. thk. Tarık Bin Avadullah. 10 cilt. B.y:ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *el-Câmi'u'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*. thk. Dr. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî. 25 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1422/2001.
- Yapar Ünal, Berrin. VI. *Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/SanatEtkinlikleri*. nşr. Doç. Dr. Osman Kunduracı-Ahmet Aytaç. Konya: Selçuk Üniversitesi, 2016.

Yaşaroğlu, M. Kâmil. "Mâşallah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Hüseynî. *Tâcu'l-'Arûs*. thk. Ali Hilâlî. 2. Baskı. Kuveyt: Y.y., 2004.

Zeccâc, Ebû İshak İbrahim b. es-Seriy. *Me'ânî'l-Kur'ân ve i'râbuhû*. thk. Abdulcelîl Abduh Şelebî. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1988.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmud b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzîl ve 'uyûni'l-eķâvil*. thk. Halil Me'mûn Şihâ. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1430/2009.